

*Володимир Олександрович Антонов,
старший науковий співробітник
відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат філософських наук, доцент*

ПРІОРИТЕТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Конституція України проголошує цілу низку прав і свобод людини і громадянина та гарантій їх забезпечення, що є важливим кроком для побудови суверенної, незалежної, демократичної та соціальної держави. Серед зазначених прав і свобод в сучасних наукових юридичних дослідженнях виділяють дві основні групи: права і свободи, які захищають людину від свавілля з боку інших осіб; та права і свободи, які захищають людину від свавілля з боку самої держави. До першої групи слід віднести: право людини на життя і повагу до її гідності, право на свободу і особисту недоторканість; право чинити опір насильству. Важливо звернути увагу на те, що зазначена група передбачає гарантії від свавілля як з боку окремих осіб, так і держави водночас. Сприймаючи ідеї правової держави та панування права Україна не тільки зобов'язана виконувати свої власні закони але не може допускати будь-яких актів свавілля щодо своїх громадян. Проте, як свідчить практика, мало проголосити, важливим є створення відповідних механізмів реалізації та захисту цих прав, оскільки гарантування та забезпечення прав людини і громадянина є однією з найважливіших та суттєвіших ознак демократичної, правової, а тим більше соціальної держави. На цей важливий аспект звертає увагу відомий український вчений, академік Ю. Шемшученко, який вважає, що проголошення зазначених прав і свобод є важливою, але не єдиною ознакою правопорядку у суспільстві. Необхідно також створити умови для реалізації відповідних прав, що може бути забезпечено надійною системою гарантій у цій сфері. Мова йде, зокрема, про соціально-економічні, організаційні, правові, духовні та інші гарантії [1, с. 401].

Права та свободи людини і громадянина та гарантії їх забезпечення виступають основоположною частиною чинної Конституції. Вона, як Основний Закон держави, має вищу юридичну силу та пряму дію, повинна реально регулювати суспільні відносини та здійснювати безпосередній вплив на уся систему суспільних відносин, в тому числі і на відносини між людиною і державою. У правовій державі, якою проголосила себе Україна, важливого значення набуває проблема конституційного закріплення основ взаємовідносин особи і держави, визначення та забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Конституційні права і свободи людини і громадянина — це встановлені Українською державою, закріплені в її Конституції та інших законах певні можливості, які дозволяють кожному громадянину обирати вид своєї поведінки, користуватися економічними та соціально-політичними свободами та соціальними благами як в особистих, так і в суспільних інтересах [2, с. 192].

Одним з головних принципів, на яких здійснюється проголошення Конституцією України прав і свобод людини і громадянина є принцип гарантованості. Відповідно до цього принципу їх закріплення здійснено як безпосередньо в Конституції України, так і в чинному законодавстві української держави. Важливим є те, що сама Конституція повинна працювати на консолідацію українського суспільства, на його прогрес, на вирішення актуальних проблем життєдіяльності соціуму [3, с. 107]. Де гарантування виступає найважливішим чинником реального забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, поряд із визнанням, дотриманням та повагою. Сам процес захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснюється за допомогою специфічних засобів — гарантій, що надають усім елементам правового статусу особи реального захисту, завдяки яким стає можливим безперешкодне здійснення прав і свобод, їх охорона від можливих протиправних посягань і захист від незаконних порушень.

Сучасні політико-правові дослідження проблем гарантій прав і свобод людини і громадянина увібрали в себе найкращі теоретичні надбання як вітчизняної, так і світової юридичної думки. Важливо зазначити, що в дослідженнях українських вчених знайшли відображення певні точки зору щодо визнання поняття конституційно-правових гарантій прав і свобод людини і громадянина та зроблена спроба їх систематизації. Однак, в цілому проблема визначення поняття конституційно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина не знайшла свого належного висвітлення. У більшості випадків ці дослідження присвячені загальним рисам, що притаманні усім елементам конституційно-правового статусу людини і громадянина. Необхідно звернути увагу і на те, що інколи самі поняття конституційно-правових гарантій ототожнюються з їх принципами, що, як на наш погляд, не є виваженим баченням цієї проблематики. Оскільки категорія гарантії має більш наукове значення, тоді як поняття принципу суттєво впливає на практичну реалізацію того чи іншого конституційного права або свободи людини і громадянина. Не вирішеною також залишається проблема пов'язана із межею сприйняття та тлумачення понять «гарантії прав і свобод людини» і «конституційно-правові гарантії прав і свобод людини».

Аналізу та визначенню конституційно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина об'єктивно має передувати загальне визначення поняття гарантій прав і свобод людини та громадянина. Досліджуючи ці поняття, слід відзначити, що у юридичній літературі зустрічаються неоднозначні визначення самого поняття «гарантія».

Поняття гарантій за своїм змістовним визначенням тісно пов'язане з категоріями як «соціальний захист», «система забезпечення», «фактори», у порівнянні з якими воно інколи набуває більш широкого тлумачення або, навпаки, звужується його зміст.

По своїй суті гарантії виступають системою умов, які забезпечують задоволення інтересів людини і громадянина, де їх основною функцією є виконання державними інститутами та іншими суб'єктами свої зобов'язань щодо реалізації прав та свобод особистості. Об'єктом гарантій виступають суспільні відносини, що пов'язані з охороною та захистом прав людини, задоволенням майнових і немайнових інтересів громадян. Важливим також є те, що поняття гарантій відображає у певній мірі досконалість законодавчої техніки, палітру форм мови закону.

Розглядаючи структуру гарантій прав і свобод людини та громадянина необхідно відзначити, що вони включають в себе: по-перше, юридичні акти, тобто закони, підзаконні та інші нормативні акти, що мають норми про права і свободи людини та громадянина; по-друге, організаційно-правову діяльність суб'єктів права; по-третє, спеціальні гарантуючі методи впливу на суспільні відносини, тобто правотворчі, правореалізуючі та контрольні-наглядові процеси, спрямовані на забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина.

Аналізуючи в якості об'єкта національної безпеки людину і громадянина, їхні конституційні права і свободи, в контексті гарантій необхідно вирізнити конституційно-правові гарантії від конституційно-правового механізму захисту людиною своїх прав. Конституційно-правовий механізм виступає як влада держави, функцією якої є захист прав людини, а також процедури такого захисту, за допомогою яких реалізується право на захист людиною своїх конституційних прав і свобод. І тому це поняття за своїм змістом є значно ширшим, аніж поняття конституційно-правові гарантії і яке включає в себе поряд з іншими складовими і гарантії.

З прийняттям Конституції України дедалі більш актуальними стають проблеми напрацювання ефективного механізму реалізації її положень і зокрема тих, що пов'язані із втіленням у життя передбачених нею прав, свобод. Вбачається, що під таким механізмом слід розуміти певну сукупність різних гарантій і дій, у результаті функціонування якого особи, які мають певні права та свободи, досягають цілей матеріальних і духовних благ передбачених Конституцією України.

Проведений аналіз дає підстави зробити висновок про те, що під гарантіями прав і свобод особи слід розуміти з одного боку, як певні необхідні умови, за яких можлива найбільш повна та всебічна реалізація прав і свобод особи, а з іншого, як засоби, що ефективно забезпечують охорону і захист прав і свобод особи у разі їх незаконного порушення. Іншими словами, під гарантіями прав і свобод людини і громадянина у якості загального поняття слід розуміти основні, необхідні умови і засоби, завдяки яким кожна людина і громадянин має можливість реалізувати свої права і обов'язки.

Конституційно-правові гарантії відрізняються від поняття гарантій тим, що вони встановлюються Основним Законом та іншими законодавчими актами. Розглядаючи ефективність конституційно-правових гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина слід відзначити, що вона залежить від змісту

ту самої Конституції та інших правових норм, розвитку правових принципів, авторитетного та високоєфективного органу конституційного контролю, а також від того, як виконують ці закони державні органи, що призначені створювати умови для реалізації прав і обов'язків. Більше того, ефективність гарантій безпосередньо залежить від інститутів демократії, економічного стану країни, рівня правового виховання і культури суспільства, засобів розподілу життєвих матеріальних і духовних благ, суспільної злагоди та ін.

Таким чином, конституційно-правові гарантії, що передбачені Конституцією України та іншими законами — це спеціальна система юридичних норм, принципів, умов, вимог і правових способів і засобів забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина з метою їх практичної реалізації.

Використані джерела:

1. *Академічна юридична думка* / [укладачі І. Усенко, Т. Бондарук]; [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка]. — К.: Ін Юре, 1998. — 470 с.
2. *Конституційне право України* / [за ред. В.Ф. Погорілка]. — К.: Наукова думка, 2000. — 734 с.
3. *Тодика Ю.Н.* Конституція України: проблеми теорії і практики: [монографія] / Ю.Н. Тодика. — Х.: Факт, 2000. — 608 с.

Антонов В. О. Пріоритет прав і свобод людини та громадянина як один із основних принципів забезпечення національної безпеки України.

В статті автор здійснює аналіз одного із основних принципів забезпечення національної безпеки України — пріоритету прав і свобод людини і громадянина. Зокрема, зазначається, що важливим для сучасної демократичної, правової та соціальної держави постає проблема створення дієвих правових механізмів реалізації та захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Ключові слова: права, свободи, принцип, національна безпека, людина, громадянин, Конституція.

Антонов В. А. Приоритет прав и свобод человека и гражданина как один из основных принципов обеспечения национальной безопасности Украины.

В статье автор осуществляет анализ одного из основных принципов обеспечения национальной безопасности Украины — приоритета прав и свобод человека и гражданина. В частности, отмечается, что важным для современного демократического, правового и социального государства становится проблема создания действенных правовых механизмов реализации и защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина.

Ключевые слова: права, свободы, принцип, национальная безопасность, человек, гражданин, Конституция.

Antonov V. The priority of the rights and freedoms of a person and citizen as one of the basic principles ensuring the national security of Ukraine.

The author analyzes one of the basic principles of Ukraine's national security — the priority of the rights and freedoms of man and citizen. In particular, it is noted that for a modern, democratic, legal and social state the problem of the creation of effective legal mechanisms for the implementation and protection of constitutional rights and freedoms of man and citizen is becoming even more important.

Key words: rights, freedom, principle, national security, a man, a citizen, the Constitution.